

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2013

Arjan de Haan en
Bert van der Lingen

JAARBOEK 2013

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2013

Redactie: Arjan de Haan en Bert van der Lingen

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)

Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland

Druk: DPN Weurt.

Voorzijde omslag: Tabakspijp gemaakt t.g.v. het 50-jarig jubileum van Felix Meritis te Amsterdam. Gouda, Pieter Stomman, 1827.
(Foto en collectie Aad Kleijweg, Delft)

Achterzijde omslag: Bord met afbeelding van zittende pijproker, Delfts blauw.
(Foto A.R. de Haan, collectie R.J. de Haan, Hilversum)
Zie tevens afbeelding hieronder.

ISBN: 978-90-801138-0-0

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud

Voorwoord	7
Kleipijpen van de scheepswerf van Topsvoort aan de Oosteinderweg te Aalsmeer Bert van der Lingen	9
Waarom de ontwikkeling van de pijpennijverheid in België zo anders was als die in Nederland Ruud Stam	33
Bijzondere pijpen uit de digitale Gambier catalogus Arthur van Esveld	51
Een Amerikaanse Chesapeake pijp en een Turkse tsjiboek uit een sloot in de Schermer Bert van der Lingen	59
Felix Meritis: inkoop, gebruik en hergebruik van kleipijpen, 1784-1861 Bert van der Lingen	65
Een Duits engeltje in Leiden Ewout Korpershoek	87
Duitse kleipijpen, de St. Louis World Fair 1904 en Amerikaanse stripfiguren Arjan de Haan	93
Een zeemonsterpijp uit de Nieuwkoopse polder Bert van der Lingen	107
De verspreiding van steel- en manchetpijpen in Europa (16e - 19e eeuw). Een overzicht van de ontwikkeling Ron de Haan	115
Een huis vol pijpen. De boedelinventaris van Geertje Dircks van Neck te Gouda, 1695 Bert van der Lingen	125
Wandtegels versierd met pijprokers: 'Tabackblasers' als wandversiering Wiard Krook	137
English summaries	150

Voorwoord

Voor u ligt het eerste jaarboek van de 'PKN, Stichting onderzoek historische tabakspijpen'.

Waarom dit jaarboek? Ons is gebleken dat er bij een groeiende groep leden behoefte bestaat om de banden met vakmensen, zoals archeologen, historici en kunsthistorici, aan te halen. Daarvoor is het nodig dat wij beschikken over een representatieve jaarlijkse uitgave die ook voor vakmensen interessant is en waar ook zij bijdragen in kunnen publiceren. Ook is er al langere tijd behoefte om artikelen van een grotere omvang te kunnen publiceren. Veelal werden langere artikelen als een soort feuilleton over meerdere nummers verdeeld. Een voorbeeld is het archiefonderzoek naar de pijpenmakers in Leiden door Hans van der Meulen. Dergelijke belangrijke artikelen komen immers als feuilleton niet tot hun recht.

In dit jaarboek treft u een keur van artikelen aan, die veel verschillende onderwerpen behandelen en vanuit verschillende invalshoeken zijn geschreven. Zo zijn er van Bert van der Lingen, en van Ewout Korpershoek artikelen die interessante nieuwe archeologische vondsten tot onderwerp hebben. Wiard Krook schrijft over pijprokers op tegels van de 17e tot 20e eeuw. Arthur van Esveld belicht een aantal zeldzame pijpen van Gambier. Ron de Haan gaat in op de tweedeling in Europa tussen de steelpijpen die vooral in het westen van Europa werden gemaakt en de manchetpijpen die vooral uit Turkije en het oosten van Europa bekend zijn. Arjan de Haan verbindt Amerikaanse folklore met exportpijpen die massaal in Europa vervaardigd zijn voor de Amerikaanse markt.

Op basis van archiefonderzoek zijn door Bert van der Lingen artikelen geschreven over het enorme verbruik van pijpen bij Felix Meritis en over een boedelinventaris van een Goudse handelaarster in pijpen. En Ruud Stam gaat in op de vraag waarom de ontwikkeling van de Belgische kleipijpenindustrie zo sterk afweek van wat we hier in Nederland kennen.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in dit eerste jaarboek van de Stichting PKN,

Het Bestuur van de 'PKN, Stichting onderzoek historische tabakspijpen'.

Duitse kleipijpen, de St. Louis World Fair 1904 en Amerikaanse stripfiguren

Arjan de Haan

Misschien wel een van de meest herkenbare kleipijpen uit het begin van de 20ste eeuw is de “Whole Dam Family” (Afb. 1). Een kleipijp met op de steel een serie figuurtjes die de “Dam Family” uitbeelden. De “Dam Family” werd in de Verenigde Staten bekend door een kort humoristisch filmpje waarna de merchandising op gang kwam in de vorm van korte stripjes, postkaarten etc. We nemen aan dat deze pijp, die door diverse fabrikanten in Duitsland en Nederland in de catalogus is opgenomen, ook onderdeel uitmaakte van deze merchandising. Het volgende artikel gaat over een serie kleipijpen gemaakt in Duitsland en Nederland in het eerste kwart van de 20ste eeuw die stuk voor stuk een sterke band hebben met de “Whole Dam Family” en de link naar Amerika.

De pijpen

Naast de “Whole Dam Family” is ook “It’s a Shame to take the Money” (Afb. 2) oftewel; het schoenpoetsertje een bekend model. Ook deze afbeelding is terug te vinden op diverse postkaarten en beeldjes uit het eerste kwart van de 20ste eeuw. Echter, er zijn nog minimaal vijf modellen die –zo zal later blijken– nauw verwant zijn aan deze pijpen. Al deze pijpen zijn voornamelijk gemaakt van rode klei en hebben hu-

Afb. 2. Rode kleipijp, schoenpoetsertje. Op de steel de tekst: “It’s a shame to take the money” en op de achterzijde “made abroad”. Julius Wingender, ca. 1905. Collectie en foto B. van der Lingen.

moristische scènes met kleine figuurtjes op de steel. Er zijn drie verschillende types te onderscheiden. Allereerst zijn er twee pijpen waarop een politieagent en een mannetje met een rood hoedje te zien zijn. Vervolgens zijn er twee die beide een paar buigende mannetjes laten zien en tot slot een vissend mannetje met twee kleine kinderen. Wie of wat deze figuurtjes zijn was tot voor kort voor de meesten van ons onbekend maar een leuke ontdekking werpt licht op de zaak. Verder zijn er een aantal modellen die door dezelfde fabrikant(en) gemaakt zijn maar niet in een catalogus terug te vinden zijn. Deze pijpen wijken iets af van de humoristische modellen maar tonen veel verwantschap. Ook deze pijpen zullen in dit artikel belicht worden.

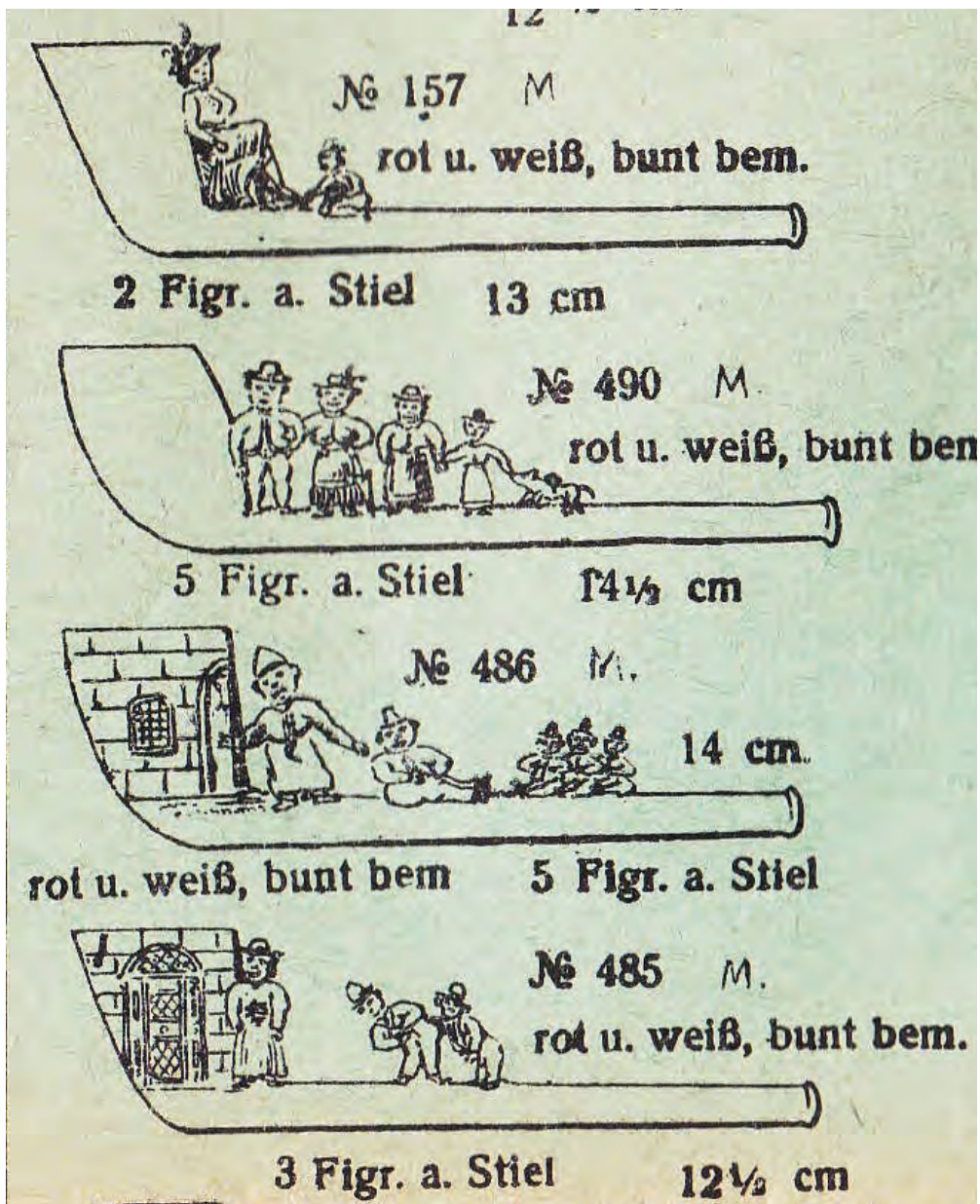
Afb. 1. Rode kleipijp met afbeelding van de “Whole Dam Family”, samen met de originele export verpakking, ca. 1915. Collectie en foto A.R. de Haan.

Pijpmakers uit het Westerwald

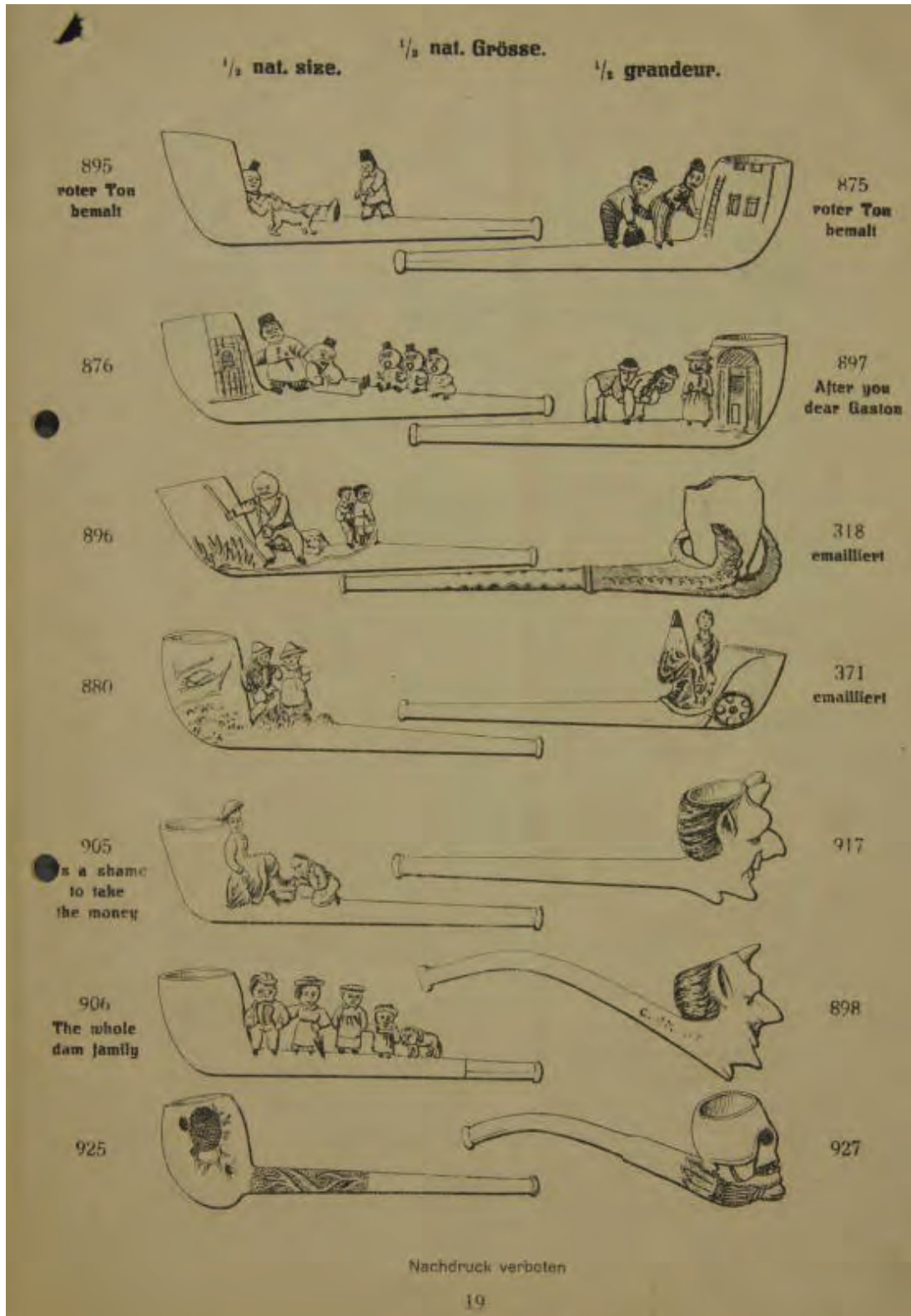
Er zijn veel Duitse fabrikanten van kleipijpen geweest die aan het begin van de 20ste eeuw pijpen exporteerden naar de Verenigde Staten. Juist deze export stelde hun in staat om het hoofd boven water te houden terwijl in Europa de vraag naar kleipijpen sterk terug liep. Van minimaal twee Duitse fabrikanten is bekend dat ze de kleipijpen met de figuurtjes produceerden zoals blijkt uit hun catalogi. De catalogus van Julius Wingender (Afb. 4) uit

het eerste kwart van de 20ste eeuw laat een ruim assortiment aan modellen in rode klei zien, afgewerkt met kleurige verf. Veel van de modellen die in dit artikel behandeld worden zijn terug te vinden in deze catalogus. De tweede catalogus is een poster met het assortiment van J. Schilz Müllenbach (Afb. 3). Deze poster uit het tweede kwart van de 20ste eeuw laat een beperkter assortiment zien met naast het schoenpoetsertje en de "Whole Dam Family" slechts 2 andere modellen.

J. Schilz-Müllenbach · Höhr bei Coblenz. Pfeifenfabrik.

Afb. 3. Uitsnede uit de poster van J. Schilz Müllenbach ca. 1930. Collectie en foto A.R. de Haan.

Afb. 4. Bladzijde 19 uit de catalogus van Julius Wingender, ca. 1910. Collectie Amsterdam Pipe Museum, PK.16.139.

De St. Louis World Fair

Van diverse modellen zijn voorbeelden bekend die zijn voorzien van een ovaal stempel op de ketel met de tekst: "St. Louis World Fair 1904". Deze stempels zijn ingewreven met witte verf waardoor de tekst duidelijker leesbaar is. Deze modellen komen stuk voor stuk uit de catalogus van Julius Wingender. In de collectie van het Amsterdam Pipe Museum bevindt zich een pijp die niet in deze catalogus terug te vinden is, maar wel is gemerkt met het ovale stempel. Het gaat om een bijzonder exemplaar met op de steel de bustes van Napoleon Bonaparte en Thomas Jefferson (Afb. 5,6 & 7). Nu is het belangrijk om te weten dat de St. Louis World Fair van 1904 gehouden is om het 100-jarig jubileum te vieren van de Louisiana Purchase (Afb. 8) waarbij Jefferson ca. 2.1 miljoen vierkante kilometer land kocht van Napoleon (Afb. 9) voor 15 miljoen dollar waardoor het toenmalige grondgebied van de Verenigde Staten ongeveer verdubbelde. De viering zou eigenlijk in 1903 plaatsvinden maar

Afb. 7. Stempel op de pijp met Thomas Jefferson en Napoleon Bonaparte. Collectie Amsterdam Pipe Museum, PK. 18.819.

werd door omstandigheden een jaar uitgesteld. Blijkbaar maakte Wingender deze pijp samen met de andere "figuurpijpen" voor de export naar Amerika in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

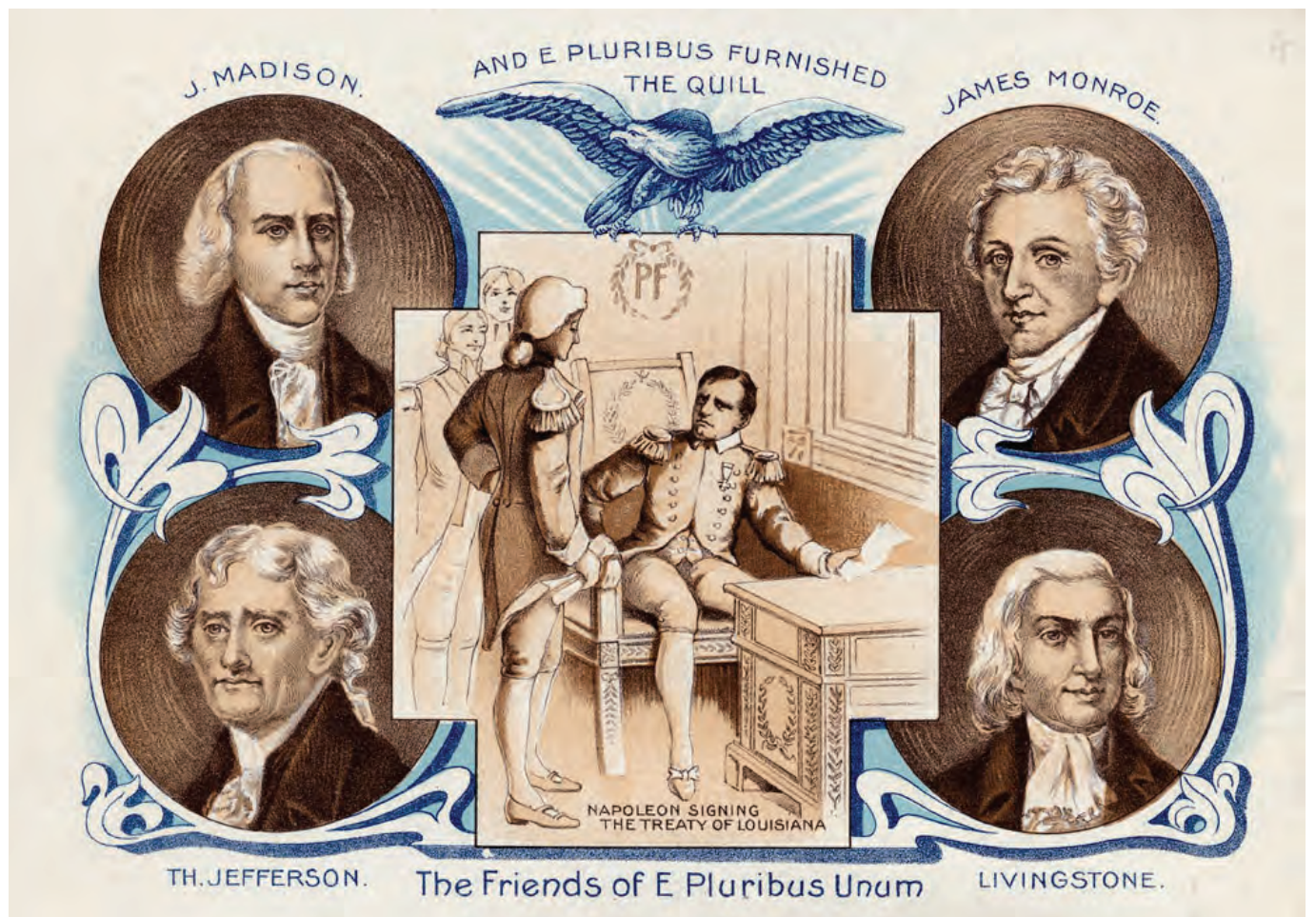
Afb. 5 en 6. Kleipijp met afbeelding van Thomas Jefferson en Napoleon Bonaparte gemaakt door Julius Wingender, ca. 1904. Collectie Amsterdam Pipe Museum, PK. 18.819.

Amerikaanse stripfiguren

Niet alleen Napoleon en Jefferson waren beroemdheden afgebeeld op deze pijpen. Ook de overige figuurtjes zijn beroemd, maar dan wel voornamelijk in de Verenigde Staten. Het feit dat de "Whole Dam Family" figuren waren in een vroeg 20e eeuws humoristisch filmpje was de aanleiding om eens te kijken of de figuren op de andere pijpen mogelijk ook bekende figuren waren. Deze gedachtesprong bleek het ei van Columbus en de gezochte informatie was niet moeilijk om te vinden. Wat bleek namelijk: het gaat om stripfiguren uit de VS die in het eerste kwart van de 20e eeuw net zo beroemd waren als Mickey Mouse en Donald Duck nu.

Afb. 8 Kaart van de Verenigde Staten met in geel het territorium Louisiana in 1903

Afb. 9 Portretten van Madison, Monroe, Jefferson, Livingston en Napoleon bij het ondertekenen van de Louisiana Purchase in 1904. Collectie Smithsonian Institute Libraries. SIL-029-014-04..

Alphonse & Gaston

In de catalogus van Felix Wingender staan twee pijpen, modelnummers 875 en 897, beiden met buigende figuurtjes. Nummer 897 heeft op de steel de tekst: "After you, dear Gaston". Alphonse & Gaston zijn twee stuntelige Franse karakters die overdreven beleefd zijn. Met diepe buigingen en teksten als "After you dear Alphonse.", "No after you my dear Gaston" (Afb. 10,11) hebben deze stripfiguren de Harten van de Amerikanen veroverd. De geestelijk vader van deze figuren is Frederic Burr Opper, één van de pioniers van de Amerikaanse comics. Naast Alphonse & Gaston heeft hij nog meer stripfiguren bedacht waarvan we er één later nog tegen komen. Alphonse & Gaston verschenen voor het eerst in de New York Journal op 22 september 1901. Naast hun verschijning in strips zijn er ook 5 korte filmpjes gemaakt in 1902 en 1903 waarin hun overdreven beleefdheid goed uitkomt.

Afb. 10. Kort stripje met Alphonse & Gaston uit 1906.

Afb. 11. Postkaart met Alphonse & Gaston, ca 1905.

Afb. 12. Alphonse & Gaston, waarschijnlijk Julius Wingender. Collectie en foto A.R. de Haan

Foxy Grandpa

Model nummer 896 (Afb. 15) laat een pijp zien met een vissend mannetje en twee kinderen die toekijken. Het lijkt erop dat de kinderen een grap uit willen halen omdat er een touw naar de hengel loopt en de kinderen staan te lachen. Op de achterzijde van de kop staat de tekst "Pipe River". Net als The Whole Dam Family en Alphonse and Gaston is ook Foxy Grandpa verschenen in een serie korte filmpjes. In totaal zijn er 9 gemaakt tussen 1902 en 1903. Foxy Grandpa is een karakter gecreëerd door Carl E. Schultz en verscheen voor het eerst als een strip in de New York Herald op 7 januari 1900. Iedere strip is een kort verhaaltje waarbij de kleinzonen een grap met opa willen uithalen, maar opa is hun steeds te snel af. Het is een buitengewoon succesvolle strip (Afb. 13,14) en naast de strips in de krant worden de strips ook in boekvorm uitgegeven, meer dan 30 in totaal tussen 1901 en 1917. En net zoals met de huidige stripfiguren zijn er ook van Foxy Grandpa poppen en ander speelgoed gemaakt. Foxy Grandpa blijft een bekend gezicht in de kranten en comics tot in de dertiger jaren.

Afb. 13. Kaft van een stripboek met in de hoofdrol Foxy Grandpa, ca. 1910.

Afb. 14. Kort stripje met Foxy Grandpa en zijn kleinkinderen, ca. 1910.

Afb. 15. Foxy Grandpa, waarschijnlijk Julius Wingender. Collectie en foto A.R. de Haan

Happy Hooligan

De laatste twee pijpen met modelnummers 895 en 876 laten een landloper zien samen met een politiagent. Op een van de pijpen (Afb. 20) zien we ook drie kinderen. Net als Alphonse & Gaston is ook de Happy Hooligan een bedenkfel van Frederic Burr Opper. Happy Hooligan verschijnt voor het eerst op 11 maart 1900 in de kranten van William Randolph Hearst. In het begin nog onregelmatig maar de vrolijke clochard wordt al snel Oppers grootste succes. Wat in 1900 begon met een kort stripje groeit vlot uit tot eigen strips (Afb. 16) met merchandising in de vorm van spellen en speelgoed. Net als zijn tijdgenoten wordt ook de Happy Hooligan verfilmd. Tussen 1900 en 1903 verschijnen 11 korte filmpjes. Interessant detail is dat de Happy hooligan de inspiratie was voor Charlie Chaplin's "The Tramp".

Afb. 16. Kaft van een stripboek met in de hoofdrol Happy hooligan, ca 1915.

Afb. 17. Happy Hooligan, waarschijnlijk Julius Wingender. Collectie en foto A.R. de Haan

Overige modellen

Een model dat zeker in dit artikel thuishoort is model nummer 890 uit de catalogus van Julius Wingender. Het gaat hierbij niet om humoristische figuurtjes maar om een mannetje en vrouwtje in Duitse klederdacht. Ook van deze pijp is een exemplaar bekend met de ovale “St. Louis World Fair 1904” stempel.

Varianten

Van een aantal modellen zijn varianten bekend. Een voorbeeld is Happy Hooligan model nr. 895. In dit geval gaat het om versie waarvan de kop gedecoreerd is als boombast en zonder tekst op de steel, een versie met gladde kop en de tekst “made abroad” op de steel, en tot slot dezelfde pijp met kortere steel uitgevoerd in witte klei.

Dergelijke variaties zijn bekend van meerdere modellen die in dit artikel zijn beschreven. De meest voor de hand liggende interpretatie is dat deze modellen door meerdere fabrieken zijn geproduceerd, maar er zijn wel aanwijzingen dat dit niet in dezelfde periode is gebeurd. De “Whole Dam Family” en “It’s a shame to take the money” verschijnen ca. 10 jaar na de eerste productie door Julius Wingender in de catalogus. De catalogus van J. Schiltz Müllenbach

verschijnt nog later. Het moet wel gezegd worden dat deze catalogus vermeldt dat er naast modellen in rode klei ook modellen in witte klei zijn geproduceerd. Verder zijn er geen catalogi bekend met afbeeldingen van de in dit artikel beschreven modellen. Het lijkt er dus op dat Felix Wingender ook verantwoordelijk is voor veel van de varianten. Afbeelding 18 t/m 34 laat de variatie van de diverse modellen zien met producten van verscheidene producenten.

Afb. 18. The Whole Dam Family, Goedewaagen.
Op de steel staat de hele familie hand in hand samen met de hond (de Dam dog).
Op de voorzijde de tekst “The Whole Dam Family” in reliëf, en op de achterzijde “Holland” in reliëf.
Collectie Amsterdam Pipe Museum, inv. 09.019.

Afb. 19. Schoenpoetsertje, Goedewaagen.
Op de steel een scène waarbij de schoenpoetsers een gunstige positie heeft bij het poetsen van de schoenen van de dame.
Op de voorzijde de tekst “It’s a shame to take the money” in reliëf, en op de achterzijde “Holland” in reliëf.
Collectie Amsterdam Pipe Museum, inv. 05.263b.

Afb. 20. Happy Hooligan, waarschijnlijk Julius Wingender.
Op de steel een scene waarbij de Happy Hooligan wordt afgevoerd door de politie agent. Drie neefjes volgen huilend.
Op de achterzijde van de steel de tekst "Made abroad" in intaglio, en op de ketel "Police station" in reliëf.
Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 21. Happy Hooligan, waarschijnlijk Julius Wingender.
Op de steel een scene waarbij de Happy Hooligan ligt te slapen tegen een boomstronk. Naast hem staat een hond en tegenover hem de politieagent.
Op de voorzijde van de steel de tekst "Made abroad" in intaglio.
Collectie en foto: A.R. de Haan

Afb. 22. Happy Hooligan, maker onbekend.
Op de steel een scene waarbij de Happy Hooligan ligt te slapen tegen een boomstronk. Naast hem staat een hond en tegenover hem de politieagent. Bij deze variant heeft de boomstronk een reliëf boombast patroon
Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 23. Happy Hooligan, waarschijnlijk Julius Wingender, uitgevoerd in witte klei.
Op de steel een scene waarbij de Happy Hooligan ligt te slapen tegen een boomstronk. Naast hem staat een hond en tegenover hem de politieagent.
Op de voorzijde van de steel de tekst "Made abroad" in intaglio.
Collectie R. Stam, Foto: A.R. de Haan

Afb. 24. Foxy Grandpa, waarschijnlijk Julius Wingender.
Op de steel een scene waarbij Foxy Grandpa aan het fissen is. De twee kleinzontjes hebben een grap voorbereid door een touw aan de hengel vast te binden.
Op de achterzijde van de steel de tekst "Germany" in reliëf, en op de achterzijde ketel "Pipe River" in reliëf.
Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 25. Schoenpoetsertje, Julius Wingender.

Op de steel een scène waarbij de schoenpoetsers een gunstige positie heeft bij het poetsen van de schoenen van de dame.

Op de voorzijde de tekst "It's a shame to take the money" in intaglio, en op de achterzijde "Made Abroad" in intaglio en "Germany" in intaglio.

Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 26. Schoenpoetsertje, maker onbekend.

Op de steel een scène waarbij de schoenpoetsers een gunstige positie heeft bij het poetsen van de schoenen van de dame.

Op de voorzijde de tekst "It's a shame to take the money" in reliëf.

Collectie en foto A.R. de Haan

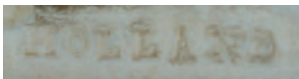

Afb. 27. Schoenpoetsertje, Goedewaagen.

Op de steel een scène waarbij de schoenpoetsers een gunstige positie heeft bij het poetsen van de schoenen van de dame.

Op de voorzijde de tekst "It's a shame to take the money" in reliëf, en op de achterzijde "Holland" in reliëf.

Collectie en foto A.R. de Haan

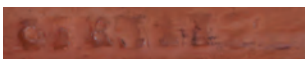

Afb. 28. Alphonse & Gaston, waarschijnlijk Julius Wingender.

Op de steel een scène waarbij Alphonse & Gaston diep buigen voor een passerende dame.

Op de voorzijde van de steel de tekst "After you, dear Gaston" in reliëf en op de achterzijde "Germany" in reliëf.

Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 29. Alphonse & Gaston, waarschijnlijk Julius Wingender.

Op de steel een scène waarbij Alphonse & Gaston diep buigen voor de deur van het Waldorf Astoria hotel.

Op de achterzijde van de ketel de tekst "Waldorf-Astoria New-York" in reliëf.

Collectie Amsterdam Pipe Museum, inv. 18.815.

Afb. 30. The Whole Dam Family, waarschijnlijk Julius Wingender.

Op de steel staat de hele familie hand in hand samen met de hond (de Dam dog).

Op de voorzijde de tekst "The Whole Dam Family" in intaglio, en op de achterzijde "Made abroad" in intaglio. Collectie en foto A.R. de Haan

Afb. 31. The Whole Dam Family, maker onbekend.

Op de steel staat de hele familie hand in hand samen met de hond (de Dam dog).

Op de voorzijde de tekst "The Whole Dam Family" in reliëf. Collectie R. Stam, foto: A.R. de Haan

Afb. 32. The Whole Dam Family, maker onbekend.

Op de steel staat de hele familie hand in hand samen met de hond (de Dam dog).

Op de voorzijde de tekst "The Whole Dam Family" in reliëf, en op de achterzijde "Made abroad" in reliëf.

Collectie R. Stam, foto A.R. de Haan

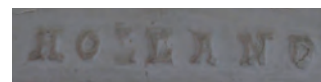

Afb. 33. The Whole Dam Family, Goedewaagen.

Op de steel staat de hele familie hand in hand samen met de hond (de Dam dog).

Op de voorzijde de tekst "The Whole Dam Family" in reliëf, en op de achterzijde "Holland" in reliëf. Bandstempel op de steel: "Goedewaagen Gouda"

Collectie R. Stam, foto: A.R. de Haan

Afb. 34. The Whole Dam Family op reis, waarschijnlijk Julius Wingender.

Op de steel staat de hele familie samen met de hond (de Dam dog) in de auto.

Op de voorzijde de tekst "The Whole Dam Family" en "happy days" in intaglio.

Collectie onbekend, foto: eBay

Conclusie

We kunnen stellen dat de stripfiguur pijpen van Julius Wingender interessante producten zijn die primair op de export naar de Verenigde Staten waren gericht. Deze pijpen zijn nauw verbonden aan de vroege ontwikkeling van de cinematografie en de eerste strips. Een aantal van de modellen zijn speciaal voor de St. Louis World Fair gemaakt met als belangrijkste exemplaar de Jefferson en Napoleon pijp. Echter, veel modellen hebben langer doorgelopen. Blijkbaar waren deze modellen dusdanig succesvol dat diverse zijn overgenomen door andere fabrikanten in Duitsland en Nederland, met een productie die doorliep tot enige decennia na de verschijning van de eerste modellen in 1904.

Literatuur:

- Duco, D.H., 2004, *Century of Change, The European clay pipe its final flourish and ultimate fall 1830-1940*. Amsterdam.
- Kügler, M., 1995, *Pfeifenbäckerei im Westerwald. Die Geschichte der Pfeifenbäckerei des unteren Westerwaldes von den Anfängen um 1700 bis Heute*. Köln.

Bronnen:

- <http://www.pipemuseum.nl>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Happy_Hooligan
- http://en.wikipedia.org/wiki/Foxy_Grandpa
- http://en.wikipedia.org/wiki/Alphonse_and_Gaston
- http://en.wikipedia.org/wiki/Louisiana_Purchase
- <http://library.si.edu/> (Smithsonian Libraries)

Duitse kleipijpen, de St. Louis World Fair 1904 en Amerikaanse stripfiguren / German clay pipes, the 1904 St. Louis World Fair and American cartoon characters

Arjan de Haan

In the early 20th century colourful clay pipes depicting the “Whole Dam Family” and is “It’s a Shame to take the Money” were produced in Germany and The Netherlands for the American market. The “Dam Family” was known in the United States by a short humorous movie. Most likely these pipes were made as part of the merchandising of the “Dam Family” characters. Another famous model was a pipe depicting a shoe polisher with the text “It’s a Shame to take the Money”. Especially Julius Wingender and J. Schilz-Müllenbach from Germany produced a wide range of these models in the first and second quarter of the 20th century.

In this article a series of clay pipes, all of which have a strong connection with above mentioned pipes and the link to America are discussed. Most of them are made of red clay finished with paint and have humorous scenes with small figures on the stem. For example Thomas Jefferson and Napoleon Bonaparte sitting next to each other were made for the St. Louis World Fair of 1904 to celebrate the anniversary of the Louisiana Purchase. Other celebrities on these pipes are the American cartoon characters Foxy Grandpa, Happy Hooligan and Alphonse & Gaston whom, with their humorous exaggerated politeness with deep bows and lyrics conquered the hearts of many Americans of that time. The cartoon character pipes of Wingender were made primarily for export to the United States. They are closely related to the early development of cinematography and the first cartoons. Apparently these pipe models were so successful that several have been adopted by other manufacturers in Germany and in the Netherlands, with a production that ran until some decades after the appearance of the first models in 1904.

